

МІСЦЕ КУРСУ «ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ» ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

Орлова Л.Д., Лужаниця Н.Д., Власенко Н.О. (Полтава)

Біологічні знання є важливим елементом культури освіченої людини. Більшість проблем, з якими зустрілося людство на початку ХХІ сторіччя тісно пов'язані з біологією. У наш час електронних технологій, панування синтетичних матеріалів, все частіше ми звертаємося до природи. Тому, незважаючи на бурхливий розвиток хімії і зростання кількості нових, дедалі ефективніших синтетичних лікарських препаратів, цілющі рослини продовжують займати значне місце в арсеналі лікарських засобів [3]. У більшості випадків саме вчитель біології одним із перших навчає своїх учнів вміло розпізнавати, використовувати, вирощувати, зберігати і відновлювати лікарські рослинні ресурси. І тому не дивно, що певну частину часу при вивченні біології в школі приділяється саме ознайомленню з цілющими властивостями рослин своєї місцевості.

Нові тенденції в суспільстві та методологія шкільної освіти за сучасних, складних умов ринку вимагають змін у підготовці вчителів – біологів високої кваліфікації, пристосованих до роботи у постійно зростаючому об'ємі інформаційного простору та зменшення престижності професії педагога. Це, в свою чергу, породжує необхідність спрямувати зусилля вищої школи на всебічне, якісне покращення підготовки вчителів біології та інших споріднених з ними професій.

У даний час, згідно з вимогами Болонського процесу та реформами вищої школи, на кафедрі ботаніки Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка введено вивчення студентами-біологами курсу «Лікарські рослини».

Питання предмету охоплюють ботаніко-екологічні, ресурсознавчі, фітохімічні дослідження цілющих рослин, ознайомлення з агротехнічними прийомами вирощування найбільш поширених видів та шляхами збереження рідкісних і зникаючих предствників.

Завдання дисципліни полягає у формуванні системи знань про цілющі представники флори, оволодіння студентами різними методиками знаходження, визначення, оцінки запасів лікарських рослин типових фітоценозів, раціонального їх використання, умінню підготовки лікарської сировини до використання та набуття знань і навичок практичного використання при лікуванні нескладних захворювань під наглядом лікаря.

Зміст курсу розкривається на лекціях, семінарсько-практичних заняттях. Він полягає у вивченні студентами основних положень раціонального використання лікарських рослин. Для цього вони вчать знаходити, вивчати і оцінювати запаси лікарської сировини, виявляти шляхи їх збереження і відтворення, набувають знань про промислову культуру лікарських рослин.

Також студентам відводиться час на проведення різнопланових самостійних та індивідуальних робіт, які збільшують у них інтерес до дисципліни. Такі види роботи стимулюють необхідність самостійного поглиблення знань, що є дієвим, надійним мотивом отримання наукових знань і дослідницьких навичок [1, 2]. Вони передбачають опрацювання спеціальної літератури, підготовку рефератів, доповідей, статей, проведення наукових досліджень, а після цього виступів на конференціях, написання курсових, бакалаврських, дипломних і магістерських робіт та ін. [4].

Самостійна та індивідуальна робота при вивченні дисципліни включає з'ясування історичних аспектів дослідження цілющої флори у світі, в Україні,

на Полтавщині, виявлення лікарських рослин своєї місцевості і шляхів їх використання, складання технологічної карти вирощування різних цінних представників, виготовлення гербаріїв, культивування видів, розробку навчальної, тематичної екскурсії, позашкільних заходів та ін.

Вивчення цієї частини флори тісно пов'язане зі знаннями рослин саме своєї місцевості і в першу чергу тих, що є для фармацевтичної промисловості лікарською сировиною. Студенти повинні вміти безпомилково розпізнавати та відрізняти такі рослини від інших подібних до них видів. Саме тому слід зосередити увагу на необхідності поглиблення знань з морфології та анатомії, без знань яких неможливо розпізнати та відрізнити рослини.

Особливу увагу при вивченні курсу потрібно приділити вивченню видового складу лікарських рослин конкретної місцевості; з'ясуванню меж їх поширення; виявлення місць зростання рідкісних лікарських рослин та розробці заходів щодо їх збереження; дослідженню біоекологічних особливостей, виявленню впливу лікарських рослин на формування травостою; з'ясуванню їх народногосподарського значення; дослідженню інтенсивності колообігу речовин на ділянках зростання лікарських рослин.

Також потрібно звернути увагу на ознайомлення з правилами та періодом збору сировини. Оскільки наступну фазу розвитку рослин можливо з'ясувати за зовнішнім виглядом, то доречним було б більш детально зупинитися на вивченні біоморфології окремих лікарських рослин. Необхідно чітко усвідомити зв'язок між фазами розвитку рослин і періодом збору сировини, що допоможе зберегти при заготівлі максимальний вміст цілющих компонентів.

Окремим пунктом вивчення повинно бути з'ясування лікувальних властивостей флори, діючих речовин та особливостей використання окремих цілющих рослин за консультації лікаря.

Цікавими питаннями при вивченні лікарських рослин є ознайомлення з харчовими та отруйними представниками. Під час вивчення курсу проводиться семінар «Харчові цілющі рослини», присвячений більш детальному ознайомленню з істивними властивостями лікарських рослин. Окреме заняття присвячене з'ясуванню видового складу найбільш поширених отруйних представників цілющої флори різних фітоценозів, їх токсикологічної характеристики, особливостей дії рослинних отрут, профілактики та першої допомоги при рослинних отруєннях.

З метою ознайомлення студентів з культивуванням лікарських рослин на території ботанічного саду окреме місце виділено під ділянку, де зростають їх деякі представники. Проводячи на ній практичні заняття, студенти закріплюють набуті теоретичні знання, отримують і поглиблюють практичні навички агротехніки їх вирощування та заготівлі провізорської сировини, усвідомлюючи нерозривність традиційної і лікарської медицини.

Таким чином, головним завданням у підготовці вчителів – біологів під час вивчення курсу «Лікарські рослини» є оволодіння науково-теоретичною основою та практичними вміннями, які закладають фундамент фахової підготовки майбутнього вчителя та вироблення професійних навичок, без яких неможлива підготовка спеціалістів високої кваліфікації.

Література

1. Бондар А.Д., Ранська Л.А. Лабораторні і практичні роботи у вищій школі. – К.: Вища школа, 1977. – 80 с.
2. Бондар А.Д. Семінарські заняття у вищій школі. – К.: Вища школа, 1974. – 80 с.
3. Мамчур Ф.І. Довідник з фітотерапії. – К.: Здоров'я, 1986. – 280 с.

4. Марани Я.Н. Студенческий научно – исследовательский кружок. – М.: Университетское образование, 1989. – 135 с.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ПО ВИВЧЕННЮ ЛУЧНИХ ФІТОЦЕНОЗІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

Орлова Л.Д., Пазинич Т.Ю., Двірна Т.С. (Полтава)

Наукова діяльність є невід’ємною складовою освітнього процесу у вищих навчальних закладах України 3-4 рівнів акредитації, що сприяє інтеграції зусиль наукової і виробничої діяльності у підготовці спеціалістів і, таким чином, реалізує один із принципів Болонського процесу, а саме: єдність навчання і наукових досліджень. Наука у вищих навчальних закладах України є органічною частиною загальної структури наукової сфери України. Наукова діяльність у вищих навчальних закладах має особливе значення не тільки для модернізації освіти, але й сприяє посиленню ролі наукової та інноваційної складової соціально-економічному розвитку держави [2].

Наукові дослідження здійснюються з метою одержання наукового результату. Науковий результат – нове знання, здобуте в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі наукового звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу [3].

Відомості про фітогенофонд кожного регіону є невід’ємною ланкою у вирішенні питань інтродукції, селекції, сільського господарства та розвитку народного господарства в цілому [1]. Всебічне вивчення квіткових лучних рослин, їх різноманітності, біоморфологічних особливостей, екологічних властивостей, поширення, продуктивності лук, участі рослин у травостоях, вікової структури рідкісних лучних видів рослин, фізіологічних показників, господарського значення, шляхів покращення, колообігу поживних речовин, можливості використання матеріалу по лучним видам рослин у шкільному курсі є мало дослідженими. Це коло питань може стати джерелом наукового пошуку майбутнього вчителя біології. У наш час природних лучних біогеоценозів, які б не зазнали впливу людини залишається дуже мало, тому нашим головним завданням є вивчення їх як еталонів для відновлення і конструювання найбільш перспективних і сталих екосистем. Крім того, шкільний курс «Біологія» передбачає вивчення різноманітності Покритонасінних або Квіткових рослин. Більшість родин, які мешкають на луках можуть стати живим матеріалом вчителю біології для вивчення даного курсу.

Актуальним і цікавим питанням є вивчення рідкісних і зникаючих видів рослин лучних фітоценозів. До них належать косарики тонкі, рябчик руський та малий, родовик лікарський, зозулинець болотний, шолудивник пухнастоколосий та інші види рослин. Напрямки досліджень можуть бути наступні: складання соціологічних паспортів рідкісних і зникаючих видів рослин в природі, у культурі, вивчення їх вікової структури. Важливим для моніторингу за станом таких рослин є морфометричний аналіз, адже спершу зміни умов середовища позначаються на морфопараметрах рослин.

Дослідження та встановлення місць зростання рідкісних видів, занесених до Червоної книги України, можуть проводитись з метою їх збереження в заповідній мережі, проектуванні нових заповідних територій. Студенти, магіс-